

Mirafloresretabel van Juan de Flandes

Een zuiderse primitief

Juan de Flandes maakte rond 1500 op het Iberische schiereiland schilderijen in de stijl van de zogenaamde Vlaamse Primitieven. Eén van die prestigieuze opdrachten betrof het Mirafloresretabel.

GEAMPUTEERD ALTAARSTUK

Toen in 2002 de expo *De eeuw van Van Eyck* in Brugge opende, moest men in de catalogus nog meedelen dat van het Mirafloresretabel van Juan de Flandes, dat uit vijf luiken bestaat, er eentje onvindbaar bleek. Vier zijluiken verhalen over het leven van de onfortuinlijke Johannes de Doper en een centraal paneel toont hoe hij Christus in de Jordaan doopte. De conservatrice van het Szepmüvészeti Múzeum in Boedapest vond in de jaren 1970 in de fotocollectie een afbeelding van *De prediking*. Veel later kon men het als de missing link identificeren. In 2003 dook het spoorloze puzzelstukje in het depot van het Nationaal Historisch Museum van Belgrado op.

Anno 2010 kan het Antwerpse Museum Mayer van den Bergh voor het eerst sinds lange tijd zijn luik, *Het banket van Herodes*, confronteren met de overige zijluiken. Het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK) in Brussel restaureerde het ongezond ogende paneel uit Belgrado. Enkel het grotere middenpaneel met *Het doopsel van Christus* dat particulier eigendom is, maakt de reis naar Antwerpen niet.

Geamputeerde altaarstukken uit de late middeleeuwen zijn meer regel, dan uitzondering. Kijk maar naar het reuzengroot altaarstuk dat Hans Memling voor de benedictijnenabdij Santa Maria La Real in Nájera maakte. Drie panelen bewaart men in het KMSK in Antwerpen, het gros ging verloren. Miraflores mag dan weliswaar

geamputeerd zijn, het is zeker nog in leven. Naast onderdelen bij een collectioneur, het Nationaal Historisch Museum Belgrado, en Museum Mayer van den Bergh, is men eveneens in The Cleveland Museum of Art en in de Musées d'art et d'histoire in Genève co-eigenaar.

Toentertijd was er van de staat Spanje natuurlijk nog geen sprake, en was het land in de koningschappen Castilië, Navarra en Aragón opgedeeld. Net als Memlings opdracht in de laten jaren 1480, was ook de bestelling voor het Mirafloresretabel uit Castiliaanse hoek gekomen. Koningin Isabella van Castilië (1451-1504) verlangde eind vijftiende eeuw, voor het kartuizerklooster Miraflores in Burgos, een sprekend werk met de flair van de Oudnederlandse schilderkunst.

MEESTER JUAN FLAMENCO

Over de biografie van Juan de Flandes (? – 1519) zijn we bijzonder slecht ingelicht. We hebben zelfs het raden naar zijn naam: Jan van Vlaanderen, Juan Flamenco, Juan de Flandes? Men vermoedt dat hij hier te lande een schildersopleiding genoot. Waar hij geboren werd en wie precies zijn leermeester was, blijft een raadsel. Men ziet graag een stilistisch verband met Hugo Van Der Goes en Justus van Gent, wat hem in de traditie van de Gentse schilderkunst positioneert. Maar ook Van Eyck, Memling en David, vertegenwoordigers van de schilderkunst uit Brugge, lieten sporen in zijn kunstwerken achter.

Het Mirafloresretabel van Juan de Flandes:

De geboorte van Sint-Jan de Doper

-

De prediking van Sint-Jan de Doper

-

Middenpaneel met het doopsel van Christus
PRIVÉCOLLECTIE MADRID

-

De onthoofding van Sint-Jan de Doper

-

Feest van Herodes

© Collectiebeleid Antwerpen - Museum Mayer van den Bergh

© Musée d'art et d'histoire, Ville de Genève Foto: Bettina Jacot-Descombes

Mirafloresretabel van Juan de Flandes

Restauratie in het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium te Brussel van twee zijpanelen van het Mirafloresretabel van Juan de Flandes

Wat vaststaat is dat hij zijn technische kennis van de Oudnederlandse kunst naar Spanje meenam, en dat hij er hofschilder van Isabella van Castilië, echtgenote van Ferdinand van Aragón, werd. Het werk van de Primitieven was bij het katholieke koningspaar zeer in trek, net zoals in de rest van die zuiderse regio. Isabella's vader, Juan II, had al eerder bij Rogier van der Weyden een Mirafloresretabel besteld. Na zijn legaat van 1445 kwam het eveneens in het klooster van Miraflores in Burgos terecht. Ooit had hij het als dynastiek mausoleum laten stichten. In dat opzicht doet het denken aan het Kartuizerklooster van Champmol nabij Dijon, waar Filips de Stoute laat in de veertiende eeuw de beeldhouwer Claus Sluter met zijn team en schilder Melchior Broederlam aan het werk zette om zijn zielenheil tot in de eeuwigheid veilig te stellen. Toen de Fransen begin negentiende eeuw het klooster in Burgos afschaften, begon het altaarstuk van Van der Weyden aan een niet-ongevaarlijke reis die in 1850 in de veilige thuishaven van de Staatliche Museen in Berlijn eindigde.

Het vijfdelige schilderstuk van De Flandes verkeerde dus in uitstekend gezelschap. Geheel in overeenstemming met Champmol, liet Isabella van Portugal voor haar overleden vader Juan II door de Antwerpse beeldhouwer Gil de Siloë een funeraire tombe vervaardigen. Daarnaast werd eveneens een Leuvense glazenier aan het werk gesteld. Bij die keuze voor Vlaanderen moet men rekening houden met de politieke en economische omstandigheden. De dynastieke banden tussen Vlaanderen en Castilië waren fundamenteel. Dochter Johanna trouwde bijvoorbeeld met Filips de Schone; zij zouden vervolgens de voorgedragen van de latere keizer Karel V worden. Op economisch vlak speelde de Castiliaanse wol in onze lakenindustrie een belangrijke rol. Het zuidwaarts uitvoeren van luxegoederen, zoals gesneden retabels en schilderijen, was voor de Lage Landen een winstgevend bezigheid. Ten zuiden van de Pyreneeën begeerde men het geraffineerde realisme en de onvergelykelijke afwerking van de Oudnederlandse schilderkunst. Men bleek dat stijlidiom voor hun katholieke liturgie gepast te vinden.

DE STIJL VAN DE FLANDES

Wat doet een kunstenaar op een vreemde markt? Enerzijds heeft hij het voordeel van het nieuwe, het exotische van zijn stijl, anderzijds wilde men zijn opdrachtgevers vooral paaien. Het minste wat we kunnen zeggen is dat De Flandes met zijn stijl in de smaak viel. Het zou dan

Juan de Flandes,
Feest van Herodes, olieverf
op paneel, 75 x 50 cm

Provinciaal Cultuurcentrum Caermersklooster

Vrouwebroersstraat 6 - 9000 Gent
tel. 09 269 29 10 - fax 09 269 29 11
caermersklooster@oost-vlaanderen.be
www.caermersklooster.be

tentoonstelling

We zijn goed aangekomen!

Vakantiekolonies aan de Belgische kust 1887-1980
i.s.m. Amsab-ISG Gent
9 juli tot 5 september 2010

Jacques Tati

Deux temps, trois mouvements
i.s.m. het Filmfestival Gent
15 september 2010 tot 16 januari 2011

gesloten op maandag, 25-12-2010 en 1-01-2011

Graag onze e-nieuwsbrief?
mail naar: caermersklooster@oost-vlaanderen.be

ook niet bij deze opdracht blijven. De Flandes was een begenadigd vakman wiens idioom aan verschillende Primitieven doet denken, zonder dat hij daarbij als een adept bestempeld kan worden. Zijn schildertrant was zo persoonlijk, dat zijn hand al vanop een afstand opvalt. Of is dat net de invloed van het zuiden? Dat laatste is een bijzonder lastige vraag.

Als specialisten zijn oeuvre beschrijven, dan komen twee zaken stevast terug: het zachte coloriet en de soms dromerige, altijd verinnerlijkte geestesgesteldheid van de protagonisten. Zowel Hans Memling als Gerard David beheersten de schildering van dat meditatieve, zelfs stoïcijnse innerlijke leven van personages. Kijk naar de onbewogenheid waarmee Salome het hoofd van Johannes de Doper aan Herodes en Herodias presenteert. De mooie, subtiele tonaliteit in het inkarnaat geeft haar zelfs een spirituele kwaliteit.

Daar waar Jan van Eyck overvloedige details met mensen en landschapselementen bezigde, koos De Flandes voor koele overzichtelijkheid. In dat opzicht moeten we aan Dirk Bouts denken. Solitaire bomen op *Het doopsel van Christus* en personages die stevig in de ruimte staan met een beetje een uitgerekt profiel, doen eveneens aan de schilder van Leuven terugdenken. Het dieptezicht van een landschap met een meanderende rivier was daarentegen al in een vroegere bron zoals *Madonna met kanselier Rolin* van Van Eyck beproefd.

De strenge architecturale setting in *Het banket van Herodes* met zijn tongewelven, zijn uitgekende werking van het licht, en de minuscule figuratie in de kapitelen die een verdieping van de boodschap met zich meebrengt, wijzen naar Van Eyck. Hij paste al die kenmerken in zijn *Madonna met kanunnik Joris Van der Paele* toe. Ook bij *De geboorte van Johannes* zien we eenzelfde Brugse invloed: de illusionistische reflectie in een bolle spiegel, maar ook het bed en het balkenplafond. *De Prediking* herbergt dan weer volgelingen van Johannes de Doper die bij een bergrots samengekomen zijn. Het doet denken aan een uitgebreide stoet discipelen op één van de zijluiken van *De aanbidding van het Lam Gods*.

Het mag duidelijk zijn wat de artistieke wortels van Juan de Flandes' oeuvre waren. Met zijn stralende coloristische bravoure en door het nieuwe onderzoek, is het *Mirafloresretabel* een heel stuk dichterbij de ware toedracht gekomen.

Matthias Depoorter

info

Tentoonstelling
Juan de Flandes en het
Mirafloresretabel
Gesignaleerd en
opgespoord

Van 11 september tot 7 november 2010
Open: dinsdag t.e.m. zondag van 10 tot 17 uur
Gesloten: maandag
Museum Mayer van den Bergh
Lange Gasthuisstraat 19
2000 Antwerpen
Tel. 03 232 42 37
www.museum-antwerpen.be

ABORIGINAL ART GALLERY

Investeer in
een 40.000 jaar
oude, nog steeds
levende cultuur.

Authentieke Aboriginal
kwaliteitskunstwerken
van internationaal
begaande artiesten

Aboriginal Art Gallery – Australian Shop
Magleinstraat 48, 9000 Gent

Open op: woensdag van 13.00u tot 18.00u
donderdag, vrijdag en zaterdag van 11.30u tot 18.00u
of op afspraak: 0475/70.85.99 - tel.: 09/224.30.93 - fax: 056/61.70.48

Raadpleeg onze on-line catalogoog op www.australianshop.com
Schrijf in op onze actuele nieuwsbrieven over Aboriginalkunst
via onze website www.australianshop.com rubriek contact.

ABORIGINAL ART: your best investment for the new millennium!
www.australianshop.com – info@australianshop.com